

17. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE RODOSÇUK ÖRNEĞİNDE BİR OSMANLI MAHKEMESİNİN İŞ YÜKÜ

Ümit EKİN*

Öz

Rodosçuk'taki uygulamalardan hareketle, Osmanlı mahkemelerindeki iş yükünün ne kadar olduğu sorusunun yanıtını aramak için kaleme alınan bu makalenin ana kaynağını Rodosçuk/Tekfurdağı şer'iyye sicilleri oluşturmaktadır. 17. yüzyılın sonlarına ait defterlerdeki kayıtlar, zabıt ve suret adı altında tasnif edilmiş ve mahkemenin günlük iş yükü tablolar halinde ortaya konulmuştur. Bazı günler hiçbir işlem yapmayan mahkemenin günlük iş yükü ortalaması 1'in altında kalmıştır. Başka şehirlerdeki ortalamalardan bile oldukça düşük olan bu sayının nedenleri ele alındığında, kaza nüfusunun düşük oluşu, bazı davaların mahkemeye intikal etmeden anlaşma yoluyla çözülmesi gibi nedenler öne çıkmakla birlikte, asıl nedenin dönemin üretim kapasitesiyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Kadi, Mahkeme, Hukuk, Adalet, Şer'iyye Sicili, Rodosçuk, İş Yükü.

Abstract

The Workload of an Ottoman Court in the Case of Rodoscuk

The main source of this paper, which is written for giving workload degree of an Ottoman court in the light of practices in Rodoscuk, is the Court Registers of Rodoscuk/Tekfurdağı. The records in the defters of late 17th century have been classified under the name of minute and copy and daily workload of the court has been demonstrated in tables. The daily workload of the court, sometimes did not operate anything, remained at an average of 1. When the reasons of this degree, which is fairly low compared to the average of the other cities, are discussed, it is understood that the main reason was the production capacity of the period right along with the relatively less population and resolving of some cases without court through agreement.

Keywords: Ottoman, Kadi, Court, Law, Justice, Kadi Registers, Rodoscuk, Workload.

* Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Giriş

Günümüz hukuk sisteminin işleyişiyle ilgili en çok dile getirilen şikâyet konularından biri yargılama süresinin uzunluğudur. Bu sorunun başlıca nedeni olarak hâkim sayısının azlığı ve altyapı yetersizliği gösterilmektedir. En çok vurgulanan nokta ise hâkim başına düşen iş yükünün fazlalığıdır. İş yoğunluğunun, hâkimlerin zamanında ve gerektiği şekilde karar verememesine neden olduğu, bunun da halkın mahkemelere olan güveninin azalmasına ve adalete olan inancının zedelenmesine yol açtığı ileri sürülmektedir¹.

İş yükü açısından bakıldığında geçmişte durum neydi? Osmanlı mahkemeleri hangi şartlar altında çalışmaktaydı ve bir günde görüşülen dava sayısı ne kadardı? Bugüne değin yapılan çalışmalar arasında bu sorunun yanıtını arayanların sayısı oldukça sınırlıdır ve sadece 4 tane tespit edilebilmiştir. Bunlardan 2'si Ankara (Taş, 2006: 38, 155; Akyüz, 2003: 15 vd), diğer 2 tanesi de Konya (Başarı, 2003: 7 vd) ve Manisa (Yıldız, 2006: 42 vd) hakkındadır. Ancak Rodosçuk'a yönelik herhangi bir incelemeye rastlanmamıştır. Bu araştırmada, 17. yüzyılın sonlarına ait Rodosçuk şer'iyeye sicillerinin ışığında yukarıda sorulan soruların cevapları aranacaktır. Çalışmamızın temel kaynağını 1678-1699 yılları arasında tutulmuş Rodosçuk'a ait 8 adet şer'iyeye sicili oluşturmaktadır.

Rodosçuk Kazasının Yönetimi ve Mahkeme

İncelediğimiz dönemde küçük bir şehir ve 40 köyden (BOA. TT 816, s. 219) oluşan Rodosçuk kazasının bazı ulema mensuplarına arpalık olarak verildiği görülmektedir. Arpalık tabiri, devlet memurlarına hizmette buldukları dönemde maaşlarına ek olarak verilen, görev bitiminden sonra ise bir tür emekli maaşı olarak ayrılan gelir ya da gelir kaynağı için kullanılmıştır (Baltacı, 1991: 392). Arpalık uygulamasının başlangıcı 15. yüzyıla kadar götürülebilmekle birlikte 17. yüzyıldan itibaren² yaygınlaştığını görmekteyiz. Bu yüzyıl, klasik dönemdeki kurumların fonksiyonlarını yitirdiği ve dönüşümlerin başladığı bir çağ olarak nitelendirilebilir. İdari, mali, askeri ve hukuki alanlarda gözlenen yeniliklerden biri Osmanlı taşra teşkilatında meydana gelen arpalık

¹Örneğin bkz. Coşkun Can Aktan, "Adalet ve Yargı Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması", <http://canaktan.org/din-ahlak/ahlak/yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/tum-yazilar/siyasa-hastaliklarla-mucadele-stratejileri.pdf>, (28.02.2010).

² Arpalık usulünün asıl yaygınlaştığı dönem 17. yüzyıl olmakla birlikte, bu uygulamanın temellerinin 16. yüzyılın sonlarında atıldığını, bazı sancakların bu dönemde, paşa rütbesinde bulunan ümeraya "ber vech-i arpalık" olarak tevcih edilmesinden anlıyoruz. Nitekim 1581'de Hüdâvendigâr livası Mihaliçli Ahmed Paşa tarafından bu şekilde yönetilmekteydi (Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK, Ankara 2006, s. 134).

uygulamasıdır. 17. yüzyılın ilk çeyreğinin bitiminden sonra yüksek mevkilere atanması gereken üst düzey yöneticilerin sayılarının artmasına paralel olarak valilik bekleyen ve kendilerine eyalet bulamayan çok sayıdaki bey ya da paşaya kimi sancaklar arpalık olarak verilir olmuştur (Taş, 2006: 86, 94). Bu noktadaki en önemli dönüşüm, sözü edilen bey ya da paşaların, kendilerine arpalık şeklinde tahsis edilen birimlere gitmek yerine başkentte kalarak yerlerine *mütesellim*³ adı verilen vekillerini göndermeleriyle başlamıştır. Bundan sonraki dönemde sancakların mütesellimler eliyle yönetilmesi o derece yaygınlaşmıştır ki neredeyse bütün sancaklar yerel ayandan seçilen bu kişilerin kontrolü altına girmiştir (Taş, 2006: 94).

Merkezi yönetimin taşraya gönderdiği iki önemli yöneticiden biri olan *beyin* niteliğinde meydana gelen değişime paralellik arz eden benzer bir durum kadıların atanmasında da ortaya çıktı. 17. yüzyılın ortalarına kadar ana hatlarıyla devam eden klasik dönem kaza teşkilatı da bu dönüşümden aynı şekilde payını almış ve kimi kazalar, tıpkı sancaklar gibi arpalık olarak verilmeye başlanmıştır. Bir kaç örnek vermek gerekirse, 17. yüzyılın sonlarına doğru Ankara (Taş, 2006: 103) ve Harput'a (Erdoğan, 2006: 134) atanan kadılara bu kazalar arpalık olarak tevcih edilmiştir.

Araştırmamıza konu olan döneme ait mahkeme kayıtları incelendiğinde Rodosçuk kadılarının da bu kazayı *ber-vech-i arpalık* tasarruf ettikleri ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın hazırlanması sırasında 8 adet şer'iyeye sicilinden yararlanılmıştır. Defterlerin kapsadığı dönem, aralıklarla 1089 yılı sonlarından (Ekim 1678) 1109 yılının başlarına (Nisan 1699) kadar devam etmektedir. Bu süre zarfında, gerek kadıların atanmasıyla ilgili olarak merkezden gönderilen fermanlardan gerekse kadıların kendi yerlerine hangi naipleri atadığını gösteren kayıtlardan Rodosçuk kazasını arpalık olarak tasarruflarında bulunduran kadıların isimlerini ve unvanlarını öğrenebiliyoruz. Bu dönemde kadılar kazaya gelmeyip İstanbul'da oturmakta, üzerlerinde bulunan görevi ise yerlerine atadıkları naipler yürütmekteydi.

Belirtilen zaman diliminde kadılık görevinde önce eski İstanbul kadısı ve o tarihte *Ser Etibbâ-i Hassâ* olan Feyzi Mustafa Efendi⁴, ardından

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Talat Mümtaz Yaman, "Osmanlı İmparatorluğu Teşkilatında Mütesellimlik Müessesesine Dair", *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, Cilt 1(1942-1945), Ankara 1944, ss. 75-105; Musa Çadırcı, "II. Mahmud Döneminde Mütesellimlik Kurumu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXVIII/3-4 (Temmuz-Aralık 1970), Ankara 1977, ss. 287-296; Yücel Özkaya, "Mütesellim", *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, ss. 203-204.

⁴ İncelenen ilk iki defterde Rodosçuk kadısının Feyzi Mustafa Efendi olduğu görülmektedir (Rodosçuk Şer'iyeye Sicili (R.Ş.S.) No: 1608, s. 42).

Anadolu payesine sahip eski Mekke kadısı Mevlana Hıfzî Abdurrahman⁵ bulunmuştur. Aynı yıl bitmeden kadılık makamının yine el değiştirdiğini görüyoruz. Bu defa Rodosçuk kadılığı, daha önce Mekke-i Mükerrreme payesiyle Bursa Kadısı olan Mevlana Abdullah'a 1100 senesi Muharrem ayının 15. gününden (9 Kasım 1688) geçerli olmak üzere arpalık olarak tevcih edilmiştir⁶. 1619 numaralı defterde bulunan bir kayıttan Rodosçuk kazasının yeniden Feyzi Mustafa Efendi'ye arpalık olarak verildiğini öğreniyoruz⁷. İzleyen dönemde kadılık makamı Edirne payesi ile daha önce Şam kadısı olan Mevlana Ataullah'a tevcih olunmuştur (R.Ş.S. No: 1620, s. 46). 1623 numaralı sicilde karşımıza çıkan kadının ismi Nuh Efendi'dir (R.Ş.S. No: 1623, s. 3). 1627 numaralı defterden anladığımız kadarıyla, bu dönemde de Nuh Efendi kadılık makamını işgal etmektedir (R.Ş.S. No: 1627, s. 39).

Rodosçuk kazasının Hekimbaşlarına arpalık olarak verildiğine dair genel bir kanı bulunmakla (Bayat, 1999: 4; Sarı, 1998: 163) birlikte Rodosçuk sicillerinden elde ettiğimiz bulgular, Tekfurdağı kazasının hekimbaşılara düzenli bir biçimde arpalık olarak verilmediğini göstermektedir. Nitekim yukarıda da gösterildiği Mevlana Hıfzî Abdurrahman, Mevlana Abdullah ve Mevlana Ataullah gibi şahıslar birer hekimbaşı olmamalarına rağmen Rodosçuk kazası kendilerine arpalık olarak tevcih edilmiştir. Söz konusu gelişmeler hesaba katıldığında kesin olarak söylenecek tek şey, Rodosçuk kazasının sadece hekimbaşılara değil ulemadan başka kişilere de arpalık olarak verildiğidir.

Mahkemenin İş Yüğü

Sicillerdeki belge sayıları mahkemenin çalışma yöntemi ve iş saatleri hakkında aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Defterlerdeki kayıtlar zabıt ve suret adı altında iki kategoride değerlendirilmiştir. Bilindiği üzere, ilgili kazaya ait işlemleri içeren belge türlerinin tamamı şer'iyye sicillerine yansımıştır. Merkezden gönderilen ferman, buyruldu, ağa mektubu, berat gibi belgelerin kopyası ile bizzat kadı ya da naip tarafından düzenlenen veya bu görevlilerin dolaylı da olsa dahli bulunan tereke defteri, narh defteri gibi belgeler de sicillere kaydedilmektedir. Bu çalışmada, ilk grupta yer alan ve başka bir büroda veya devlet kademesinde kaleme alınarak Rodosçuk kazasına gönderilen ferman buyruldu, mektup gibi belge türleri "suret"

⁵ Evâhir-i Rebîevvel 1099/25 Ocak-2 Şubat 1688'de İstanbul'dan gönderildiği anlaşılan fermada belirtildiğine göre, Rodosçuk kazası Hıfzî Abdurrahman'a 22 Rebîülevvel 1099/26 Ocak 1688 tarihinden itibaren arpalık olarak verilmiştir (R.Ş.S. No: 1615, s. 33).

⁶ Evâsıt-ı Muharrem 1100/5-14 Kasım 1688 tarihinde Edirne'den gönderilen fermanın kayıt tarihi yoktur (R.Ş. S. No: 1616, s. 8).

⁷ 12 B 1102/11 Nisan 1691 tarihli belge (R.Ş.S. No: 1619, s. 2).

olarak değerlendirilmiştir. Hüccet, i'lam, narh defteri, tereke defteri gibi Rodosçuk mahkemesince tutulan kayıtlar ise “zabıt” kategorisine dahil edilmiştir. Mahkeme tarafından hazırlanan zabıtların sayısal analizi, mahkemenin iş yükünün boyutlarının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Tablo 1: 1608 Numaralı Defterde Yer Alan Zabıtların Aylara Göre Dağılımı

Yıl	Hicri	Miladi	Belge Adedi	%
1089	Ramazan	17 Ekim-15 Kasım 1678	2	0,446
1089	Şevval	16 Kasım-14 Aralık 1678	2	0,446
1089	Zilka'de	15 Aralık 1678-13 Ocak 1679	-	-
1089	Zilhicce	14 Ocak-11 Şubat 1679	4	0,892
1090	Muharrem	12 Şubat-13 Mart 1679	49	10,927
1090	Safer	14 Mart-11 Nisan 1679	48	10,704
1090	Rebûlevvel	12 Nisan-11 Mayıs 1679	37	8,251
1090	Rebûlâhir	12 Mayıs-9 Haziran 1679	52	11,596
1090	Cemâziyelevvel	10 Haziran-9 Temmuz 1679	31	6,913
1090	Cemâziyelâhir	10 Temmuz-7 Ağustos 1679	22	4,906
1090	Receb	8 Ağustos-6 Eylül 1679	12	2,676
1090	Şaban	7 Eylül-5 Ekim 1679	21	4,683
1090	Ramazan	6 Ekim-4 Kasım 1679	10	2,230
1090	Şevval	5 Kasım-3 Aralık 1679	31	6,913
1090	Zilka'de	4 Aralık 1679-2 Ocak 1680	16	3,568
1090	Zilhicce	3 Ocak-1 Şubat 1680	22	4,906
1091	Muharrem	2 Şubat-2 Mart 1680	25	5,575
	Diğer		63	14,049
	Toplam		447	99,681

1608 numaralı defterde toplam 588 belge bulunmaktadır. Bunlardan 141 tanesi suret, 447 tanesi de zabıttır. Tarihsizler 11, tarihleri silik ya da eksik olanlar 7, evâil, evâsıt ve evâhir diye tarihlendirilenler ise 45 tanedir ve bunlar diğer grubuna dahil edilmiştir.

Asıl başlangıç tarihi olarak 1090 yılının Muharrem ayı olarak kabul ettiğimiz⁸ 1608 numaralı defterde mahkemenin en çok işlem yaptığı ay, aynı

⁸ Defterde 1089 yılının Ramazan ayından 2, Şevval ayından 2 ve Zilhicce ayından 4 adet bulunmakla birlikte bunların başka nedenlerle defterde bulunduğunu, aslında bu defterin Muharrem 1090 tarihinde başladığını düşünmekteyiz. Bilebildiğimiz kadarıyla, görüşülen davaya ait kayıtlar sicillere geçirilmeden önce müsveddesi yazılıyor ve kadı tarafından onaylandıktan sonra temize çekilerek deftere kaydediliyordu. Durum böyle olunca, çeşitli nedenlerle deftere yazılması ihmal edilen tutanakların gecikmeli de olsa bir sonraki deftere geçirilmiş olması ihtimali bulunmaktadır.

yıl içindeki Rebûlâhir ayı, en az işlem yaptığı ay ise yine aynı yılın Ramazan ayıdır. En çok olanda 52, en az olanda ise 10 adet zabıt bulunmaktadır. Mahkeme, günde ortalama 1'den daha az dava ya da işlemi sonuçlandırmıştır. Bu sonuç mahkemenin iş yükünün oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda mahkemenin en çok işlem yaptığı 1090 yılının Rebûlâhir ayında görüşülen 52 davanın tarihleri gün gün belirtilerek aşağıdaki tablo elde edilmiştir.

Tablo 2: Rebûlâhir 1090 Tarihinde Mahkemenin Günlük İşlem Yoğunluğu

Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı
1 Rebûlâhir 1090	3	11 Rebûlâhir 1090	-	21 Rebûlâhir 1090	1
2 Rebûlâhir 1090	4	12 Rebûlâhir 1090	5	22 Rebûlâhir 1090	2
3 Rebûlâhir 1090	2	13 Rebûlâhir 1090	1	23 Rebûlâhir 1090	-
4 Rebûlâhir 1090	-	14 Rebûlâhir 1090	2	24 Rebûlâhir 1090	4
5 Rebûlâhir 1090	2	15 Rebûlâhir 1090	2	25 Rebûlâhir 1090	2
6 Rebûlâhir 1090	2	16 Rebûlâhir 1090	-	26 Rebûlâhir 1090	1
7 Rebûlâhir 1090	1	17 Rebûlâhir 1090	3	27 Rebûlâhir 1090	-
8 Rebûlâhir 1090	1	18 Rebûlâhir 1090	3	28 Rebûlâhir 1090	4
9 Rebûlâhir 1090	1	19 Rebûlâhir 1090	4	29 Rebûlâhir 1090	-
10 Rebûlâhir 1090	1	20 Rebûlâhir 1090	1		

Tabloda gösterildiği üzere 1090 yılının Rebûlâhir ayında mahkeme 23 gün çalışmıştır. Belirtilen tarihlerde en yoğun çalışma gününde bile görüşülen dava sayısı 5'tir. Fakat aynı gün içinde görüşülen davaların konuları incelendiğinde en azından bir kısmının birbirleriyle ilişkili olduğu, hatta farklı gibi görünen bu işlemlerin aynı kişilerin talepleri üzerine yapıldığı görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, 1 Rebûlâhir 1090/12 Mayıs 1679 tarihini taşıyan 3 adet mahkeme kaydının 2'si Rodosçuk kazasından istenen bedel-i nüzülün toplanması ile ilgilidir. İlkinde, kazada yaşayan Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi reayanın ödemekle yükümlü olduğu 265.660 akçanın nasıl paylaşılacağını gösteren tevzi defteri bulunmaktadır. Ancak Müslüman ve gayrimüslim reayanın ileri gelenleri, güçleri olmadığından bu parayı ödeyemeyeceklerini belirterek Mübaşir Abdurrahman Ağa'dan borçlarının ertelenmesini talep etmiştir (R.Ş.S. No: 1608, s. 129-130). İkinci belge ise bir hüccettir ve aynı konuda düzenlenmiştir. Tevzi defterinde belirtilen ve ödemekle yükümlü oldukları 265.660 akçayı ödeyemeyeceklerini belirten reaya, borçlarının 105 günlüğüne ertelenmesi karşılığında fazladan 18.000 akça ödemeyi kabul ettiklerini ifade etmektedirler (R.Ş.S. No: 1608, s. 39). Osmanlı diplomatikasında hüccetler bir tür noter kaydı olarak kabul edilebilir. Bu

hüccette olduğu gibi, taraflar arasında yapılan anlaşmalar, ileride bir anlaşmazlık çıkması halinde kullanılmak üzere mahkemeye kaydedtiriliyor, kadının onayını aldıktan sonra resmileşiyordu. Herhangi bir karar içermemekle birlikte hüccet, yapılan anlaşmanın sağlam bir dayanağını oluşturuyordu.

Bu konudaki ikinci örnek 3 ayrı kayıttan oluşmaktadır. Her üçü de Nebizade mahallesinden Helvacı Ahmed bin Mehmed isimli şahsın ölümü üzerine düzenlenmiştir. Bunlardan birincisi adı geçenin tereke defteridir. Bütün tereke defterlerinde olduğu gibi bunda da ölenin mirasçılarının kim olduğu, ardında ne kadar mal veya nakit bıraktığı, mahkeme masrafları gibi bütün harcamalar ile mirasçıların aldığı pay detaylarıyla gösterilmiştir (R.Ş.S. No: 1608, s. 40). İkinci belge mirasçıların ifadelerini içermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla ölen şahsın 3 küçük ve 1 de büyük oğlu bulunmaktadır ve bu sonuncusu satış işleminden önce malların kontrolünü elinde bulundurmaktadır. Merhum Helvacı Ahmed'in karısı, mahkemede hem kendi hem de 3 küçük oğlu adına verdiği ifadede, *sûk-ı sultânî*de satılan mallardan hisselerine düşen meblağı tamamen aldıklarını ve hiçbir alacaklarının kalmadığını söylemektedir (R.Ş.S. No: 1608, s. 40). Bu husustaki üçüncü ve son belge de Helvacı Ahmed'in büyük oğlu Mehmed'in vermiş olduğu ifade üzerine düzenlenmiştir. Aynı şekilde Mehmed de babasından kalan ve *defter-i kassâm mûcibince* payına düşen parayı aldığını ve diğer mirasçılarda herhangi bir hakkının kalmadığını beyan etmektedir (R.Ş.S. No: 1608, s. 40).

Aynı konuda rastladığımız belge öbeklerinden biri de Rebülâhir ayının 17'sinde tutulmuştur. Belirtilen günde tutulan tutanakların sayısı sadece 3'tür ve hepsi de ölen bir köylü ve varisleri hakkındadır. Bunlardan ilkinde, Rodosçuk kazasına bağlı Büyük Karaevli adlı köyden El-Hac Mehmet bin Abbas isimli şahsın öldüğü ve ardında bıraktığı küçük çocukları Hasan, Hüseyin, Mahmut ve Ahmet'e, babalarından kalan malları korumak ve işlerini görmek için amcaları Mustafa'nın vasi olarak atandığı bildirilmektedir (R.Ş.S. No: 1608, s. 50). Hemen ardından gelen belgede ise vasi olarak atanan El-Hac Mustafa'nın yaptığı işlemleri denetlemek için bir nazır gerektiği bildirilmekte ve Fahrü'l-a'yân Süleyman Ağa bin Ahmet Ağa'nın bu iş için mahkeme tarafından görevlendirildiği belirtilmektedir (R.Ş.S. No: 1608, s. 50). Tarihleri aynı olduğu gibi, sıra numaraları da peş peşe olan belgelerden sonuncusunda ise yetimlerin amcaları ve vasileri El-Hac Mustafa, adları daha önce belirtilen çocukların ihtiyaçları için kullanılmak üzere, babalarından kalan mallardan nafaka takdir edilmesini istemektedir (R.Ş.S. No: 1608, s. 50).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, aynı gün içinde karara bağlanan davalar veya görüşülen konular içerik bakımından birbirleriyle paralellik arz

etmektedir. Bu da aslında mahkemenin görüldüğünden daha az çalıştığının işareti olarak görülebilir.

1608 numaralı deftere göre mahkemenin en az işlem yaptığı ay ise 1090 yılının Ramazan ayıdır. Bu dönem kâtipler için oldukça rahat geçmiş olmalıdır. Çünkü düzenledikleri belge sayısı sadece 10'da kalmıştır.

Tablo 3: 1612 Numaralı Defterde Yer Alan Zabıtların Aylara Göre Dağılımı

Yıl	Hicri	Miladi	Belge Adedi	%
1096	Cemâziyelevvel	5 Nisan-4 Mayıs 1685	4	0,64
1096	Cemâziyelâhir	5 Mayıs-2 Haziran 1685	33	5,28
1096	Receb	3 Haziran-2 Temmuz 1685	30	4,80
1096	Şaban	3-31 Temmuz 1685	23	3,68
1096	Ramazan	1-30 Ağustos 1685	7	1,12
1096	Şevval	31 Ağustos-29 Eylül 1685	41	6,56
1096	Zilka'de	29 Eylül-28 Ekim 1685	30	4,80
1096	Zilhicce	29 Ekim-27 Kasım 1685	36	5,76
1097	Muharrem	28 Kasım-27 Aralık 1685	29	4,64
1097	Safer	28 Aralık 1685-25 Ocak 1686	22	3,52
1097	Rebûilevvel	26 Ocak-24 Şubat 1686	20	3,20
1097	Rebûilâhir	25 Şubat-25 Mart 1686	27	4,32
1097	Cemâziyelevvel	26 Mart-24 Nisan 1686	20	3,20
1097	Cemâziyelâhir	25 Nisan-23 Mayıs 1686	20	3,20
1097	Receb	24 Mayıs-22 Haziran 1686	9	1,44
1097	Şaban	23 Haziran-21 Temmuz 1686	23	3,68
1097	Ramazan	22 Temmuz-20 Ağustos 1686	9	1,44
1097	Şevval	21 Ağustos-18 Eylül 1686	43	6,88
1097	Zilka'de	19 Eylül-18 Ekim 1686	30	4,80
1097	Zilhicce	19 Ekim-16 Kasım 1686	21	3,36
1098	Muharrem	17 Kasım-16 Aralık 1686	39	6,24
1098	Safer	17 Aralık 1686-14 Ocak 1687	35	5,60
1098	Rebûilevvel	15 Ocak-13 Şubat 1687	19	3,04
1098	Rebûilâhir	14 Şubat-14 Mart 1687	16	2,56
1098	Cemâziyelevvel	15 Mart-13 Nisan 1686	2	0,32
	Diğer		37	5,92
	Toplam		625	100

1612 numaralı defterde zabıt ve suret olmak üzere toplam 890 adet belge bulunmaktadır. Zabıt sayısı 625, suret sayısı ise 265'tir. Defterdeki ilk belge 5 Cemâziyelevvel 1096/9 Nisan 1685 tarihli. Son belge ise 2 Cemâziyelevvel 1098/16 Mart 1687 tarihli⁹. Tarihlendirilemeyen belgelerin sayısı ise 33'tür.

⁹ 1612 numaralı defterdeki en son tarihli zabıt Evâhir-i Zilhicce 1098/28 Ekim-6 Kasım 1687 tarihine ait olmasına rağmen biz burada son belgenin 2 Cemâziyelevvel 1098/16 Mart 1687

Tablo 4: Şevvâl 1097 Tarihinde Mahkemenin Günlük İşlem Yoğunluğu

Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı
1 Şevval 1097	-	11 Şevval 1097	2	21 Şevval 1097	3
2 Şevval 1097	1	12 Şevval 1097	3	22 Şevval 1097	-
3 Şevval 1097	-	13 Şevval 1097	1	23 Şevval 1097	1
4 Şevval 1097	2	14 Şevval 1097	-	24 Şevval 1097	2
5 Şevval 1097	1	15 Şevval 1097	1	25 Şevval 1097	1
6 Şevval 1097	2	16 Şevval 1097	-	26 Şevval 1097	1
7 Şevval 1097	1	17 Şevval 1097	-	27 Şevval 1097	5
8 Şevval 1097	-	18 Şevval 1097	-	28 Şevval 1097	4
9 Şevval 1097	2	19 Şevval 1097	2	29 Şevval 1097	1
10 Şevval 1097	4	20 Şevval 1097	-		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1612 numaralı defterin kapsadığı dönemde en çok işlem yapılan ay, 43 tane ile 1097 yılının Şevvâl ayıdır. 29 günden oluşan Şevvâl ayında mahkemenin iş gördüğü gün sayısı ise 20'dir. Bu ayın ilk gününün Ramazan Bayramı'nın birinci gününe denk geliyor olması niçin bazı günlerde herhangi bir işlem yapılmadığı sorusunun yanıtını oluşturabilir. Nitekim 3 günlük bayram süresince sadece 1 işlem yapılmıştır ki o da ölen bir Ermeni'nin veraseti ile ilgilidir. Mahkeme, en yoğun iş gününde bile 5 davaya bakmıştır. Bunlardan 2'si Yusuf Beşe bin Murad adlı bir şahsın ölümü üzerine düzenlenmiştir. İlkinde, adı geçen kişinin bıraktığı mal, mirasçılardan aldığı pay ile mahkeme masraflarını içeren tereke defteri yer almakta (R.Ş.S. No: 1612, s. 83), ikincisinde ise mirasçılar arasında küçük bir çocuğun bulunması nedeniyle merhumun erkek kardeşinin bu çocuğa mahkemece vasi atandığı görülmektedir (R.Ş.S. No: 1612, s. 83). Bu örnekten de anlaşılacağı üzere mahkemenin görüştüğü dava sayısı –en azından kovuşturma ve şahitlerin mahkemeye getirilmesi hesaba katıldığında- görünenden daha azdır.

Defterin içerdiği aylara ait döküm incelendiğinde dikkati çeken en önemli yön, hem 1096 hem de 1097 yıllarında en az davaya bakılan ayın Ramazan ayı olmasıdır. Bütün Müslüman topluluklarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da Ramazan ayında işlerin yavaşladığı, oruç nedeniyle insanların dinlenmeye diğer zamanlara göre daha fazla vakit ayırdığını biliyoruz. Bu nedenle Ramazan ayında mahkemeye intikal eden dava veya diğer işlerin sayıca az olması şaşırtıcı değildir.

tarihli olanıdır demeyi tercih ettik. Çünkü arada kopukluk bulunmaktadır. Bu belgenin başka bir nedenle deftere dâhil edildiğini düşünmekteyiz.

Tablo 5: 1615 Numaralı Defterde Yer Alan Zabıtların Aylara Göre Dağılımı

Yıl	Hicri	Miladi	Belge Adedi	%
1098	Muharrem	17 Kasım-16 Aralık 1686	1	0,3389
1098	Şevval	10 Ağustos-7 Eylül 1687	1	0,3389
1098	Zilka'de	8 Eylül-7 Ekim 1687	15	5,0847
1098	Zilhicce	8 Ekim-6 Kasım 1687	19	6,4406
1099	Muharrem	7 Kasım-6 Aralık 1687	28	9,4915
1099	Safer	7 Aralık 1687-4 Ocak 1688	34	11,5254
1099	Rebûlevvel	5 Ocak-3 Şubat 1688	61	20,6779
1099	Rebûlâhir	4 Şubat-3 Mart 1688	31	10,5084
1099	Cemâziyelevvel	4 Mart-2 Nisan 1688	34	11,5254
1099	Cemâziyelâhir	3 Nisan-1 Mayıs 1688	14	4,7457
1099	Receb	2 Mayıs-31 Mayıs 1688	18	6,1016
1099	Şaban	1 Haziran-29 Haziran 1688	4	1,3559
1099	Ramazan	30 Haziran-29 Temmuz 1688	11	3,7288
1099	Şevval	30 Temmuz-27 Ağustos 1688	9	3,0508
1099	Zilka'de	28 Ağustos-26 Eylül 1688	1	0,3389
1099	Zilhicce	27 Eylül-25 Ekim 1688	1	0,3389
	Diğer		13	4,4067
	Toplam		295	99,999

1615 numaralı defterde toplam 503 adet belge bulunmaktadır. Bunlardan 295 tanesi zabıt, 208 tanesi de surettir. Bu durumda % 58,64'ü zabıtlardan, % 41,36'sı da suretlerden oluşmaktadır.

Tablo 6: Rebûlevvel 1099 Tarihinde Mahkemenin Günlük İşlem Yoğunluğu

Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı
1 Rebûlevvel 1099	3	11 Rebûlevvel 1099	1	21 Rebûlevvel 1099	-
2 Rebûlevvel 1099	-	12 Rebûlevvel 1099	1	22 Rebûlevvel 1099	6
3 Rebûlevvel 1099	3	13 Rebûlevvel 1099	4	23 Rebûlevvel 1099	2
4 Rebûlevvel 1099	3	14 Rebûlevvel 1099	1	24 Rebûlevvel 1099	2
5 Rebûlevvel 1099	2	15 Rebûlevvel 1099	1	25 Rebûlevvel 1099	2
6 Rebûlevvel 1099	1	16 Rebûlevvel 1099	4	26 Rebûlevvel 1099	-
7 Rebûlevvel 1099	1	17 Rebûlevvel 1099	3	27 Rebûlevvel 1099	2
8 Rebûlevvel 1099	-	18 Rebûlevvel 1099	1	28 Rebûlevvel 1099	5
9 Rebûlevvel 1099	1	19 Rebûlevvel 1099	-	29 Rebûlevvel 1099	3
10 Rebûlevvel 1099	2	20 Rebûlevvel 1099	6	30 Rebûlevvel 1099	1

1615 numaralı defterden öğrendiğimiz kadarıyla, 61 adet işlemin yapıldığı Rebûlevvel ayının önemli bir kısmında mahkeme çeşitli davaları sonuca bağlamış, 30 günlük süre zarfında sadece 5 gün işlem yapmamıştır.

Bu durumda günlük ortalama 2 davaya bakıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. En çok kayıt da ayın 20. ve 22. günlerinde deftere geçirilmiştir. 20 Rebûlevvel 1099/24 Ocak 1688 tarihli 6 kayıttan 4'ü birbiriyle bağlantılıdır. Bu kayıtların ilkinde, Banadoslu El-Hac Halil Ağa bin Ma'den'in ölümü üzerine küçük yaştaki kızına bir vasi atanması gerektiği belirtilmekte, bu iş için de en uygun kişinin annesi olması nedeniyle küçük kızın vasisi olarak atandığı dile getirilmektedir (R.Ş.S. No: 1615, s. 27). İkincisi, merhumun dul eşi Ayşe'nin kızı için nafaka talep etmesi üzerine düzenlenmiştir (R.Ş.S. No: 1615, s. 27). Bir sonraki de yetim çocuğun vasisi üzerine nazır atanmasıyla ilgilidir (R.Ş.S. No: 1615, s. 27). Sonucu tutanak ise El-Hac Halil Ağa'nın mirasının nasıl paylaşıldığını göstermektedir (R.Ş.S. No: 1615, s. 27).

Aynı tarihli belgeler arasında kurulan ilişki, mercek altına tutulan ayın 22. günü için de geçerlidir. Kâtiplerin büyük bir dikkatle sicile kaydettikleri 6 zabıttan 3'ü kardeşler arasındaki veraset anlaşmazlığının çözümünü işlemektedir (R.Ş.S. No: 1615, s. 29). Aslına bakılırsa, babalarından kalan bir evi paylaşamayan iki Ermeni kardeşin uzun zamandır bir sonuca varamadıkları ve sonunda mahkemeye düştükleri, açıkça söylenmese de belgelerin satır arasından anlaşılabilir. En sonunda kardeşler makul bir anlaşmaya varabiliyorlar. Ancak doğrudan mahkemenin kararıyla değil, aralarına girenlerin tavassutuyla. Fakat muhtemelen bu konuda acı tecrübeler edinmiş olan kardeşler, ileride yaşanabilecek anlaşmazlıkların önüne geçebilmek için vardıkları anlaşmayı mahkemeye kaydettirmiş olmalıdır.

Tablo 7: 1616 Numaralı Defterde Yer Alan Zabıtların Aylara Göre Dağılımı

Yıl	Hicri	Miladi	Belge Adedi	%
1099	Şevval	30 Temmuz-27 Ağustos 1688	8	2,0512
1099	Zilka'de	28 Ağustos-26 Eylül 1688	6	1,5384
1099	Zilhicce	27 Eylül-25 Ekim 1688	4	1,0256
1100	Muharrem	26 Ekim-24 Kasım 1688	18	4,6152
1100	Safer	25 Kasım-23 Aralık 1688	19	4,8716
1100	Rebûlevvel	24 Aralık 1688-22 Ocak 1689	34	8,7176
1100	Rebûlâhir	23 Ocak-20 Şubat 1689	37	9,4868
1100	Cemâziyelevvel	21 Şubat-22 Mart 1689	29	7,4356
1100	Cemâziyelâhir	23 Mart-20 Nisan 1689	27	6,9228
1100	Receb	21 Nisan-20 Mayıs 1689	24	6,1536
1100	Şaban	21 Mayıs-18 Haziran 1689	19	4,8716
1100	Ramazan	19 Haziran-18 Temmuz 1689	17	4,3588
1100	Şevval	19 Temmuz-16 Ağustos 1689	23	5,8972
1100	Zilka'de	17 Ağustos-15 Eylül 1689	17	4,3588
1100	Zilhicce	16 Eylül-14 Ekim 1689	21	5,3844
1101	Muharrem	15 Ekim-13 Kasım 1689	29	7,4356
1101	Safer	14 Kasım-12 Aralık 1689	25	6,4100
1101	Rebûlevvel	13 Aralık 1689-11 Ocak 1690	14	3,5896
Diğer			19	4,8716
Toplam			390	99,996

Bu defterde 390 adet zabıt ve 238 adet de suret bulunmaktadır. Diğer kısmında değerlendirilenler arasında, evâil, evâsıt, evâhir gibi ayın 10'ar günlük dilimlerini içeren belgeler ile tarihsiz veya silik olduğu için tarihi okunamayanlar bulunmaktadır.

Tablo 8: Rebîülâhir 1100Tarihinde Mahkemenin Günlük İşlem Yoğunluğu

Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı
1 Rebîülâhir 1100	2	11 Rebîülâhir 1100	-	21 Rebîülâhir 1100	1
2 Rebîülâhir 1100	-	12 Rebîülâhir 1100	1	22 Rebîülâhir 1100	2
3 Rebîülâhir 1100	1	13 Rebîülâhir 1100	-	23 Rebîülâhir 1100	1
4 Rebîülâhir 1100	-	14 Rebîülâhir 1100	1	24 Rebîülâhir 1100	-
5 Rebîülâhir 1100	-	15 Rebîülâhir 1100	1	25 Rebîülâhir 1100	8
6 Rebîülâhir 1100	1	16 Rebîülâhir 1100	6	26 Rebîülâhir 1100	-
7 Rebîülâhir 1100	-	17 Rebîülâhir 1100	1	27 Rebîülâhir 1100	-
8 Rebîülâhir 1100	1	18 Rebîülâhir 1100	-	28 Rebîülâhir 1100	2
9 Rebîülâhir 1100	1	19 Rebîülâhir 1100	1	29 Rebîülâhir 1100	-
10 Rebîülâhir 1100	5	20 Rebîülâhir 1100	1		

29 günden oluşan 1100 yılının Rebîülâhir ayında mahkemenin işlem yaptığı gün sayısı 18'dir. En çok işlem ise ayın 25 (16 Şubat 1689)'inde gerçekleşmiştir. Sözü edilen gün içinde gerçekleşen 8 işlemden 3'ü birbiriyle bağlantılıdır. 1616 numaralı defterin 117, 118 ve 119 sayılı belgeleri veraset anlaşmazlığı nedeniyle tutulmuştur. Talep üzerine Rodosçuk mahkemesinden bir kâtip gönderilerek, daha önce vefat etmiş olan El-Hac Ali Ağa bin Yusuf'un mirasçılarının kendi aralarında anlaşmalarını gösteren ifadeleri kayıt altına alınmıştır. Bahsedilen belgeler (R.Ş.S. No: 1616, s. 26) incelendiğinde, her üçünde de aynı kâtibin görev yaptığı, *şuhûdü'l-hâl*deki isimlerin aynı olduğu ve ifadelerin aynı mekânda yani Cami-i Vasat mahallesindeki Davud Ağa'nın evinde alındığı anlaşılmaktadır. Aslında, varislerin birbirlerinden alacaklarının kalmadığı yönündeki beyanlarının üç ayrı tutanak halinde düzenlenmiş olması, üç ayrı duruşmanın ya da görüşmenin yapıldığı anlamına gelmemektedir. İleride çıkması muhtemel anlaşmazlıklara karşı alınan bir tedbirden başka bir şey değildir. Bu örnek de göstermektedir ki, diğer defterler için söylenenler bu defter için de geçerlidir. Mahkemenin diğer günlere nazaran daha fazlaymış gibi görünen iş yükü bile esasında daha azdır.

Tablo 9: 1619 Numaralı Defterde Yer Alan Zabıtların Aylara Göre Dağılımı

Yıl	Hicri	Miladi	Belge Adedi	%
1102	Receb	31 Mart-29 Nisan 1691	37	13,431
1102	Şaban	30 Nisan-28 Mayıs 1691	60	21,780
1102	Ramazan	29 Mayıs-28 Haziran 1691	32	11,616
1102	Şevval	28 Haziran-26 Temmuz 1691	48	17,424
1102	Zilka'de	27 Temmuz-25 Ağustos 1691	51	18,513
1102	Zilhicce	26 Ağustos-23 Eylül 1691	37	13,431
1103	Muharrem	24 Eylül-23Ekim 1691	10	3,6300
	Diğer		-	-
Toplam			275	99,825

1619 numaralı defter, diğerlerine nazaran daha az bir zaman dilimini kapsamaktadır. Nitekim bu durum, sayfalarının sayısına da yansımıştır. Zira defter 89 varaktan oluşmaktadır. Defterdeki 392 kayıttan 275 tanesi zabıt, 117 tanesi ise surettir.

Tablo 10: Şaban 1102 Tarihinde Mahkemenin Günlük İşlem Yoğunluğu

Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı
1 Şaban 1102	1	11 Şaban 1102	3	21 Şaban 1102	4
2 Şaban 1102	-	12 Şaban 1102	5	22 Şaban 1102	1
3 Şaban 1102	-	13 Şaban 1102	4	23 Şaban 1102	1
4 Şaban 1102	-	14 Şaban 1102	1	24 Şaban 1102	1
5 Şaban 1102	1	15 Şaban 1102	5	25 Şaban 1102	11
6 Şaban 1102	2	16 Şaban 1102	1	26 Şaban 1102	-
7 Şaban 1102	3	17 Şaban 1102	-	27 Şaban 1102	6
8 Şaban 1102	4	18 Şaban 1102	-	28 Şaban 1102	1
9 Şaban 1102	-	19 Şaban 1102	2	29 Şaban 1102	-
10 Şaban 1102	-	20 Şaban 1102	3		

1619 numaralı defterden izlenebildiği kadarıyla mahkeme en çok Şaban ayında çalışmıştır. Bu ay içinde tutulan kayıt sayısı 60'tır. Tutanaklar günlere göre tasnif edildiğinde, Şaban ayının 25. gününün mahkeme açısından son derece yoğun geçtiği düşünülebilir. Ancak belgelerin içerikleri incelendiğinde büyük çoğunluğunun benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Örneğin, 25 Şaban 1102/24 Mayıs 1691 tarihinde kayıtlara yansıyan 11 adet belgeden (R.Ş.S. No: 1619, s. 15-20) 72, 73, 74, 75 ve 76. belgeler aynı konunun farklı boyutları üzerinde durmaktadır. Bunların hepsi, "... El-Hac Hürmüz mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat eden El-Hac Mehmed

bin Ahmed” adlı şahsın varisleri arasında meydana gelen uyuşmazlıkların çözülmesi amacıyla görülen davaları içermektedir. Aynı tarihli 89, 90 ve 91 numaralı belgeler için de benzer bir gözlemde bulunmak mümkündür. Nitekim sözü edilen belgelerde, Hüseyin Çavuş-ı Kebir mahallesi para vakfına borcu olan bir şahsın ölümünden sonra varislerinin açmış olduğu davaların farklı aşamaları kayıtlıdır. Buna göre, farklı dönemlerde görev yapan iki mütevellinin borçlunun hem karısından hem de oğlundan tahsilat yapmaları nedeniyle mirasçılar mahkemeye müracaat ederek haklarını aramak zorunda kalmış, ifadeler doğrultusunda haklı oldukları anlaşılmıştır. Bu cümleler bize, her üç davanın da aynı konunun farklı boyutlarını kapsadığını göstermektedir.

Tablo 11: 1620 Numaralı Defterde Yer Alan Zabıtların Aylara Göre Dağılımı

Yıl	Hicri	Miladi	Belge Adedi	%
1103	Muharrem	24 Eylül-23 Ekim 1691	35	12,7715
1103	Safer	24 Ekim-21 Kasım 1691	34	12,4066
1103	Rebûlevvel	22 Kasım-21 Aralık 1691	28	10,2172
1103	Rebûlâhir	22 Aralık 1691-19 Ocak 1692	39	14,2311
1103	Cemâziyelevvel	20 Ocak-18 Şubat 1692	43	15,6907
1103	Cemâziyelâhir	19 Şubat-18 Mart 1692	38	13,8662
1103	Receb	19 Mart-17 Nisan 1692	49	17,8801
1103	Şaban	18 Nisan-16 Mayıs 1692	3	1,0947
1103	Ramazan	17 Mayıs-15 Haziran 1692	1	0,3649
	Diğer		4	1,4596
	Toplam		274	99,9826

1620 numaralı defter 98 varaktan oluşmakta ve içinde 274 adet zabıt ile 130 adet suret bulunmaktadır. Silik ve tarihsiz olanlar diğer başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu defterde 2 tane silik, 1 tane de tarihsiz belge mevcuttur.

Tablo 12: Receb 1103 Tarihinde Mahkemenin Günlük İşlem Yoğunluğu

Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı
1 Receb 1103	1	11 Receb 1103	5	21 Receb 1103	1
2 Receb 1103	1	12 Receb 1103	4	22 Receb 1103	2
3 Receb 1103	4	13 Receb 1103	2	23 Receb 1103	-
4 Receb 1103	2	14 Receb 1103	1	24 Receb 1103	1
5 Receb 1103	3	15 Receb 1103	3	25 Receb 1103	3
6 Receb 1103	-	16 Receb 1103	2	26 Receb 1103	4
7 Receb 1103	-	17 Receb 1103	2	27 Receb 1103	1
8 Receb 1103	1	18 Receb 1103	-	28 Receb 1103	1
9 Receb 1103	-	19 Receb 1103	2	29 Receb 1103	-
10 Receb 1103	-	20 Receb 1103	3	30 Receb 1103	-

Muharrem-Ramazan 1103 tarihleri arasında en yoğun geçen ay Receb ayıdır. Mahkemenin çalıştığı 22 gün içinde toplam 49 dava çözüme kavuşturulmuştur. En çok işlemin yapıldığı 11 Receb 1103'te mahkemeye intikal eden dava sayısı 5'tir.

Tablo 13: 1623 Numaralı Defterde Yer Alan Zabıtların Aylara Göre Dağılımı

Yıl	Hicri	Miladi	Belge Adedi	%
1106	Şaban	17 Mart-14 Nisan 1695	34	11,8048
1106	Ramazan	15 Nisan-14 Mayıs 1695	28	9,72160
1106	Şevval	15 Mayıs-12 Haziran 1695	37	12,8464
1106	Zilka'de	13 Haziran-12 Temmuz 1695	39	13,5408
1106	Zilhicce	13 Temmuz-11 Ağustos 1695	44	15,2768
1107	Muharrem	12 Ağustos-10 Eylül 1695	52	18,0544
1107	Safer	11 Eylül-9 Ekim 1695	34	11,8048
1107	Rebîülevvel	10 Ekim-8 Kasım 1695	14	4,8608
	Diğer		6	2,0832
Toplam			288	99,9936

1623 numaralı defter, 98 varakta yer alan toplam 408 adet belgeden oluşmaktadır. Bunlardan 288 tanesi zabıt, 120 tanesi de surettir.

Tablo 14: Muharrem 1107 Tarihinde Mahkemenin Günlük İşlem Yoğunluğu

Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı
1 Muharrem 1107	2	11 Muharrem 1107	-	21 Muharrem 1107	2
2 Muharrem 1107	-	12 Muharrem 1107	-	22 Muharrem 1107	1
3 Muharrem 1107	1	13 Muharrem 1107	2	23 Muharrem 1107	2
4 Muharrem 1107	4	14 Muharrem 1107	-	24 Muharrem 1107	7
5 Muharrem 1107	4	15 Muharrem 1107	1	25 Muharrem 1107	5
6 Muharrem 1107	1	16 Muharrem 1107	1	26 Muharrem 1107	4
7 Muharrem 1107	-	17 Muharrem 1107	-	27 Muharrem 1107	1
8 Muharrem 1107	1	18 Muharrem 1107	1	28 Muharrem 1107	-
9 Muharrem 1107	3	19 Muharrem 1107	-	29 Muharrem 1107	-
10 Muharrem 1107	4	20 Muharrem 1107	5	30 Muharrem 1107	-

Şaban 1106 ve Rebîülevvel 1107 arasındaki dönemi kapsayan defter incelendiğinde en çok işlemin yapıldığı ayın 1107 yılının Muharrem ayı olduğu gözlenmektedir. 30 günden oluşan Muharrem ayının 1/3'lük kısmında hiçbir işlem yapılmadığı görülmektedir. Mahkemenin en yoğun çalıştığı gün ise 24 Muharrem 1107/4 Eylül 1695'tir. Bu tarihte düzenlenen belgeler iki ayrı öbekten meydana gelmektedir. İlk grupta bulunan 3'ü Şerife

Fatma binti Es-Seyyid Ahmed Efendi adlı bir kadının ölümünden sonra ortaya çıkan sorunların halledilmesi için düzenlenmiştir. 209. belgede, Şerife Fatma'nın küçük kızına vasi atandığı, 210.'da aynı çocuğa nafaka takdir edildiği ve 211.'de de merhumenin varisleri arasında anlaşma yapıldığı anlatılmaktadır. İkinci grup da birincisinde olduğu gibi kendi içinde benzerlikler taşıyan tutanaklardan meydana gelmektedir. Bu grupta bulunan 215, 216, 217 ve 218. tutanaklar aslen Akşehirli olup Girit adasından gelen ve Rodosçuk'taki Solak hanında misafir iken ölen Dergâh-ı Âlî yeniçerilerinden Ali Ağa bin Abdullah ile ilgilidir. Bu belgelerden birincisinde Ali Ağa'nın varislerinin isimleri ile terekesinin miktarı belirtilmekte, sonrakinde küçük oğlu Mehmet'e annesinin vasi olarak atandığı ifade edilmektedir. Üçüncüsü merhumun karısı Ayşe'nin Rodosçuk beytülmal eminine açtığı davanın detaylarını içermekte, sonucusu da Ali Ağa gibi Dergâh-ı Âlî yeniçerisi olan Mustafa Beşe bin Mehmet'in, ölümünden evvel Ali Ağa'ya verdiği borcu mirasçılardan talep ettiği ve aldığını göstermektedir. Burada dikkati çeken en önemli nokta, gerek birinci öbekte gerekse ikinci öbekte yer alan belgelerin sonundaki şühûdü'l-hâl hemen hemen aynı isimlerden oluşmasıdır.

Tablo 15: 1627 Numaralı Defterde Yer Alan Zabıtların Aylara Göre Dağılımı

Yıl	Hicri	Miladi	Belge Adedi	%
1109	Ramazan	13 Mart-11 Nisan 1698	20	7,9681
1109	Şevval	12 Nisan-10 Mayıs 1698	26	10,3585
1109	Zilka'de	11 Mayıs-9 Haziran 1698	38	15,1394
1109	Zilhicce	10 Haziran-9 Temmuz 1698	26	10,3585
1110	Muharrem	10 Temmuz-8 Ağustos 1698	26	10,3585
1110	Safer	9 Ağustos-6 Eylül 1698	11	4,3824
1110	Rebîülevvel	7 Eylül-6 Ekim 1698	46	18,3266
1110	Rebîülâhîr	7 Ekim-4 Kasım 1698	37	14,7410
1110	Cemâziyelevvel	5 Kasım-4 Aralık 1698	14	5,5776
1110	Cemâziyelâhîr	5 Aralık 1698-2 Ocak 1699	1	0,3984
1110	Ramazan	3 Mart-1 Nisan 1699	1	0,3984
	Diğer		5	1,9920
	Toplam		251	99,9994

90 varaktan oluşan 1627 numaralı defterde toplam 352 kayıt bulunmaktadır. Bunlardan 251'i zabıt, 101'i de surettir. En çok kaydın bulunduğu dönem 1110 yılının Rebîülevvel ayıdır ve mahkemeye intikal eden ve sonuca eriştirilen konu sayısı 46'dır.

Tablo 16: Rebûlevvel 1110 Tarihinde Mahkemenin Günlük İşlem Yoğunluğu

Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı	Tarih	Kayıt Sayısı
1 Rebûlevvel 1110	-	11 Rebûlevvel 1110	2	21 Rebûlevvel 1110	1
2 Rebûlevvel 1110	-	12 Rebûlevvel 1110	1	22 Rebûlevvel 1110	3
3 Rebûlevvel 1110	-	13 Rebûlevvel 1110	1	23 Rebûlevvel 1110	-
4 Rebûlevvel 1110	2	14 Rebûlevvel 1110	-	24 Rebûlevvel 1110	2
5 Rebûlevvel 1110	1	15 Rebûlevvel 1110	2	25 Rebûlevvel 1110	1
6 Rebûlevvel 1110	4	16 Rebûlevvel 1110	2	26 Rebûlevvel 1110	1
7 Rebûlevvel 1110	3	17 Rebûlevvel 1110	-	27 Rebûlevvel 1110	-
8 Rebûlevvel 1110	5	18 Rebûlevvel 1110	-	28 Rebûlevvel 1110	2
9 Rebûlevvel 1110	1	19 Rebûlevvel 1110	2	29 Rebûlevvel 1110	-
10 Rebûlevvel 1110	4	20 Rebûlevvel 1110	5	30 Rebûlevvel 1110	1

Rebûlevvel ayına ait veriler incelendiğinde 30 günden oluşan zaman diliminde mahkemenin işlem yaptığı gün sayısı 21'dir. En çok işlem yapılan günler ise sözü edilen ayın 8. ve 20. günleridir. Her ikisinde de 5'er davaya bakılmıştır. 8 Rebûlevvel 1110/14 Eylül 1698 tarihinde kayda geçirilen belgelerden sadece ikisi arasında içerik bakımından benzerlik vardır. Aynı tarihli iki belgeden birincisinde Kara Kâtip mahallesine mensup bir şahsın ölümünün ardından düzenlenen tereke defteri (R.Ş.S. No: 1627, s. 35-36), ikincisinde de varisleri arasında yapılan anlaşma yer almaktadır (R.Ş.S. No: 1627, s. 36). 20 Rebûlevvel 1110 tarihli zabıtlar incelendiğinde defterdeki 154, 155, 156 ve 157. zabıtların birbirleriyle bağlantılı oldukları görülecektir. Sırayla ifade edilecek olunursa, birincisi, terekesi bir gün önce kayıtlara geçirilen Adalızade Ahmet Çelebi bin Mustafa'nın 2 oğlu ve 1 kızına vasi atanması üzerine düzenlenmiştir (R.Ş.S. No: 1627, s. 41). İkincisinde, vasi olarak görevlendirilen kişinin denetlenmesi amacıyla mahkeme tarafından bir de nazır atandığı kayıtlıdır (R.Ş.S. No: 1627, s. 41). Üçüncüsü (R.Ş.S. No: 1627, s. 41-42) ile sonuncusu (R.Ş.S. No: 1627, s. 42) ise Adalızade'nin mirasçıları arasında gerçekleşen anlaşmaların detaylarını içermektedir.

Defterlerin nicelik özellikleri açısından bakıldığında iki husus dikkati çekmektedir. İlk olarak, aynı gün ve muhtemelen birbiri ardına düzenlendiğini tahmin ettiğimiz iki kayıt niçin defterde birbirinden farklı sayfalarda yer almaktadır? İkincisi, genellikle ilk ve özellikle son aylardaki belge sayıları niçin diğerlerinden daha azdır? Burada verilecek en makul cevap herhalde daha önceki iddiamızı destekler yönde olacaktır. Kâtipler tarafından taslak olarak hazırlanan belgelerin, kadının veya naibin onayı alındıktan sonra sicillere işlendiği daha önce de dile getirilmişti. Ancak,

sicile geçiriliş sırasında, tutanakların tarihlerine pek dikkat edilmediği ve defterin sayfaları arasında en uygun görülen yere kaydedilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Naip değişikliği nedeniyle gönderilmiş olan bir atama kaydı, sürecin nasıl işlediğini açıklığa kavuşturmaktadır. 1 Rebülevvel 1121/11 Mayıs 1709 tarihli belgede, dönemin kadısı ve Ser-Etibbâ-i Hâssa olan Mehmed Efendi, ölen naibin yerine ikinci kez bu göreve tayin ettiği Müderris Hüseyin Efendi'den göreve başlar başlamaz sicile geçirilemeyen son iki aya ait tutanakların kaydedilmesini istemiştir (R.Ş.S. No: 1636, s. 23).

Ayrıca, birbirlerini takip eden 1615-1616 ve 1619-1620 numaralı defterlerin başlangıç ve bitiş tarihleri incelendiğinde kopukluk olmadığı görülmektedir. Örneğin, 1615 numaralı defterdeki Şevval, Zilka'de ve Zilhicce aylarına ait belge sayıları sırasıyla 9, 1 ve 1 tanedir. Buna mukabil, 1616 numaralı defterde aynı aylarda tutulan 8, 6 ve 4 adet belge bulunduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo: 5 ve 7). 1619 ve 1620 numaralı defterlerde de aynı husus göze çarpmaktadır. 1619 numaralı defterin son ayı olan Muharrem ayında 10 belge bulunurken, 1620 numaralı defterin ilk ayı olan Muharrem ayında 35 belge mevcuttur (Bkz. Tablo: 9 ve 11).

Rodosçuk mahkemesine ait sicillerin analizi sonucunda mahkemenin bir günde baktığı dava sayısının ortalama 1'den daha az olduğu ortaya çıkmaktadır¹⁰. Bu derece düşük bir oranın nedenleri nelerdir?

Bu sorunun cevabını tam olarak vermek mümkün olmasa da bazı varsayımlarda bulunabiliriz. İlk olarak, Rodosçuk'un küçük bir kaza ve nüfusunun az oluşu ileri sürülebilir. Nitekim 1680'lerde tutulmuş bir avarız defterine göre şehrin nüfusu 11.000 civarındadır (BOA. TT 816, s. 197 vd).

Herhangi bir konunun mahkemeye intikal etmesi durumunda ödenen harç ve ücretler reyanın mahkemeye başvurma oranını azaltan faktörlerden biri olarak düşünülebilir. İslam hukuku, had cezası dışında kalan her türlü anlaşmazlığın sulh yoluyla çözülmesine cevaz veriyordu (Tamdoğan, 2008: 50)¹¹. Son yıllarda yapılan bazı araştırmalar sayesinde toplumun bütün katmanlarında meydana gelen anlaşmazlıkların çözümünün sadece mahkemelerde aranmadığını artık biliyoruz. Örneğin Osmanlı dönemindeki Mısır'da kimi sorunların çözümünde şeyhlerin devreye girdiği ve ihtilafları

¹⁰ Bu oran Ankara'da 17. yüzyılda 3-4 (Hülya Taş, *a.g.e.*, s. 38 ve 155), 18. Yüzyılda 1 civarında (Jülide Akyüz, *a.g.e.*, s. 15 vd) iken, 18. Yüzyılda Konya (Özlem Başarır, *a.g.e.*, s. 7 vd) ve Manisa'da (Yıldız, *a.g.e.*, s. 42 vd) 1'in altında kalmıştır.

¹¹ Musâlaha için ayrıca bkz. Hülya Taş, "An Alternative Sphere of Dispute Resolution: 'Musâlaha' in Ottoman Legal Practice", *Bulgarian Historical Review*, 3-4/2008, Sofya 2008, ss. 100-116.

tatlıya bağladıkları görülmektedir (Canbakal, 2009: 28-29). Anlaşmazlıkların çözümünde bir başka alternatif alan ise musâlahadır. Musâlahâ, anlaşmazlıkların mahkemeye intikal etmeden ya da etse bile iki tarafı da tatmin eden bir sonuca ulaşılamaması halinde, arabulucu diye nitelendirebileceğimiz kişilerin devreye girmesiyle çözüme kavuşturulması diye tanımlanabilir. Sulhun geçerli olabilmesi için bazı şartlar gereklidir. Bu şartlar arasında iki tarafın rızasının olması ve mağdur tarafa bir bedel verilmesi bulunmaktadır (Tamdoğan, 2008: 49). Bu tür anlaşmalar mahkemede yapılabildiği gibi, kadıya bildirilmeden taraflar arasında da gerçekleşebiliyordu. Rodosçuk sicillerinde buna dair pek çok örnek yer almaktadır. Sulh anlaşmalarının mahkemeye kaydettirilme zorunluluğu olmadığından toplumda kaç tane buna benzer anlaşmanın yapıldığını belirlemek mümkün değildir.

Mahkemede az sayıda davaya bakılmasının belki de en önemli nedeni, üretim kapasitesinin düşüklüğü ve zamanın akışıyla ilgili olmalıdır. Dönemin üretim, ulaşım ve iletim koşulları göz önüne alındığında iddiamızın yanlış olmadığı ortaya çıkacaktır. Bir ayakkabıcının günde bir-iki pabuç yaptığı (Taş, 2006: 38), bir kervanın günde 30-35 km gibi bugün için komik gelen bir hızda ilerlediği, sadece organik enerjiden yararlanan bir çağda mahkemelerin de sonuca bağladığı dava sayısının az olması rastlantı olmaması gerektir ve okuyucuyu şaşırtmamalıdır.

Sonuç

Bu makalede, Rodosçuk şer'iyye sicillerindeki farklı yıllara ait verilerden hareketle mahkemenin bir günde baktığı dava sayısının ne kadar olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Sicillerdeki belgeler, kendi içlerinde tasnif edilerek, doğrudan doğruya mahkeme görevlileri tarafından düzenlenen belgeler zabıt adı altında incelenmiş, merkezden gönderilenler ise suret başlığı altında inceleme dışında tutulmuştur. Defterlerdeki zabıtların aylara ve günlere dağılımı tek tek çıkarıldığında, mahkemenin iş yükünün çok az olduğu, bir günde baktığı dava sayısının 1'in altında kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu iş yüküne, suretlerin deftere kaydedilme işleminin dahil edilmesi durumunda bile belirtilen sayının 1 civarında olduğu görülecektir. Kazanın nüfusunun fazla olmaması, bazı anlaşmazlıkların mahkemeye gitmeden çözüme kavuşturulması bu durumun nedenleri olarak gösterilebilir.

KAYNAKÇA**1. Arşiv Belgeleri**

BOA. TT 816

Rodosçuk Şer'iyeye Sicilleri No: 1608, 1612, 1615, 1616, 1619, 1620, 1623, 1627, 1636.

2. Kitaplar ve Makaleler

AKYÜZ, Jülide. *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iyeye Sicillerinin Sayısal ve Muhtevâ Analizi Denemesi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003.

BALTACI, Cahit. "Arpalık", *Dia*, C. III, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, 392-393.

BAŞARIR, Özlem. *XVIII. Yüzyılda Sosyal Tarihine Katkı: Konya 60 No'lu Şer'iyeye Sicili'nin Analizi ve Tarihsel Bilgi Kaynağı Olarak Kullanımına İlişkin Bir Yöntem Denemesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sbe Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, 2003.

BAYAT, Ali Haydar. *Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999.

CANBAKAL, Hülya. *17. Yüzyılda Ayntâb, Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, Çev. Zeynep Yelçe, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

ÇADIRCI, Musa. "II. Mahmud Döneminde Mütessellimlik Kurumu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Xxvııı.3-4 (Temmuz-Aralık 1970), 1977, 287-296.

ERDOĞDU, İbrahim. *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumunda Değişim Eğilimleri (Harpüt Örneği)*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006.

ERGENÇ, Özer. *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.

ÖZKAYA, Yücel. "Mütessellim", *DİA*, C. XXXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, 203-204.

SARI, Nil. "Hekimbaşı (Osmanlı Dönemi)", *DİA*, C. XVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, 161-165.

TAMDOĞAN, Işık. "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar'da Sulh Anlaşmaları ve Bunların Ardındaki Sosyal İlişkiler", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V, Bildiriler*, C. I, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2008, 45-54.

TAŞ, Hülya. *XVII. Yüzyılda Ankara*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.

TAŞ, Hülya. “An Alternative Sphere of Dispute Resolution: ‘Musâlaha’ in Ottoman Legal Practice”, *Bulgarian Historical Review*, 3-4/2008, Sofya: Institute for Historical Studies - Bulgarian Academy of Sciences, 2008, 100-116.

YAMAN, Talat Mümtaz. “Osmanlı İmparatorluğu Teşkilatında Mütesellimlik Müessesesine Dair”, *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, 1. (1942-1945), 1944, 75-105.

YILDIZ, Selda. *XVIII. Yüzyılda Manisa’da Gündelik Hayata İlişkin Bir Değerlendirme*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, 2006.

3.İnternet Kaynakları

COŞKUN, Can Aktan. “Adalet ve Yargı Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması”, <http://canaktan.org/din-ahlak/ahlak/yolsuzlukla-mucadele-stratejileri/tum-yazilar/siyasa-hastaliklarla-mucadele-stratejileri.pdf>, Web. 28.02.2010.

